

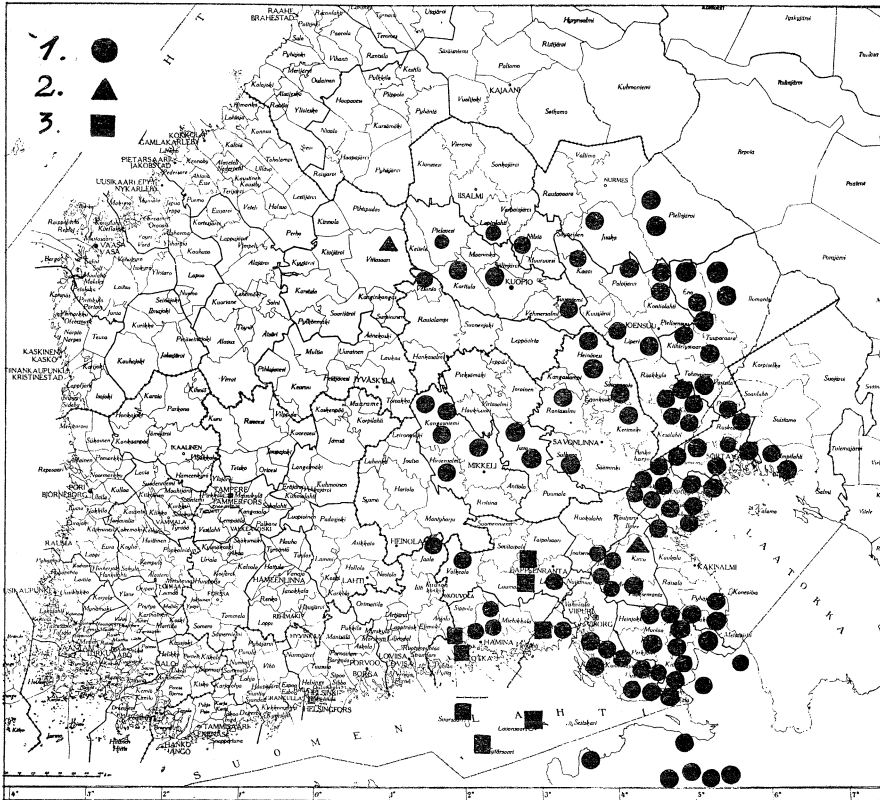
Puolisukulaisuutta osoittava johdin *-intima*, *-intimä*

Kielen suffiksiainesten historiallinen selvittely saattaa usein muodostua pulmalliseksi tehtäväksi. Jo niiden äänteellisen kehityksen seuraaminen ja etymologisten vastineiden oivaltaminen voi olla työlästä, koska suffiksit tavallisesti painottomissa asemissa sijainneina ovat saattaneet kehittyä normaalista äännekehityksestä poiketen, jopa sulautua vaikeasti eriteltäviksi. Vieläkin hankalampaa, usein epävarmaa on päätteiden synnyn, niiden rakenneainesten alkuperäisen tarkoituksen ja käyttösyiden selvittely. Yleisen käsityksen mukaan suffiksi, ennen muita johdinaines, on usein muodostunut tavalla tai toisella muutaman ominaisuusiltaan erikoislaatuisen sanan piirissä, joskus yksityisen sanan yhteydessä, josta se sitten on irtautunut ja levinnyt tuon suppean piirin tai yksityisen sanamuodon ulkopuolelle. Miten käytön laajeneminen on yksityiskohtaisesti suoritettu ja mistä syystä se on tapahtunut, vaatii jokaisen, kulloinkin tutkittavana olevan suffiksin sisältävän yksityistapauksen tarkkaa sanahistoriallista tutkimista. Mutta tällöin ajautetaan tavallisesti voittamattomien vaikeuksien eteen, koska joudutaan pohdiskelemaan varsin etäisten ja moninaisten ajankohtien puitteissa ja koska selvittely edellyttäisi useiden kielten ja niiden kehitysvaiheiden sana- ja muotoainesten perinpohjaista tuntemusta ja tutkimusta (vrt. HAKULINEN SKRK I s. 78). Milloin jonkin suffiksiaineksen käytäntö ja historia näyttää rajoittuvan selvään käsitteelliseen piiriin ja suhteellisen hyvin tunnettuihin kielimuotoihin, lienee kuitenkin mahdollisuuksia jossain määrin seurata päätteiden rakenneainesten alkuperäistä laatua ja tarkoitusta sekä niiden irtautumista ja leviämistä yksityiskohdittain.

1. Suomen kielen runsaslukuisiin johtimiin kuuluu sellainenkin, joka yhdyttyään eräihin sukulaisuutta osoittavien sanojen vartaloaineksiin on saanut aikaan puolisukulaisuutta ilmaisevia nomineja, nimitetään *-intima*, *-intimä*. Lönnrotin sanakirja tuntee seuraavat tähän suffiksiin loppuvat yksityistapaukset: *anopintima* 'styfsvärmor', *apintima* 'styfsvärfar', *emintimä* (myös *ementimä*, *emäntimä*) 'styfmoder', *maamintima* 'styfmor', *isintimä* 'styffader' (myös 'svärfader'), *pojintima* 'styfson', *tytintimä* ja *tytrintimä* 'styfdotter' sekä *velintimä* 'styfbroder, fosterbroder'. Jotkut näistä, ainakin *emintimä* ja *isintimä*, esiintyvät kansanomaisesti käytettyinä kirjallisuudessa; *anopintima* ja *apintima* -sanoja sen sijaan ei ole todettu murteista.

Johdannaistyyppi on murrepohjaltaan itäsuomalainen. Sen länsiraja kulkee nykyään suunnilleen Kymin, Jaalan, Kangasniemen ja Viitasaaren kautta ja pohjoisraja Iisalmen—Pielisjärven linjaa. Myös Inkeri kuuluu alueeseen. Esim. Sak: *emintimä*, *isintimä*, *moamintima*, *pojintima*. | Kiih: *isin-*

timä, emintimä, pojintimä, tylintimä. | Juv: *emintimä, isintimä, pojintimä.* | Skuoritsa (Ink): *emintimä, isintimä, velintimä.* Kymin—Lemin—Säkkijärven kolmiossa sekä tämän alueen kohdalla olevilla Suomenlahden saarilla on tavattu äänneasuja, joissa kolmannen tavun *i:n* sijalla on *a* tai *ä*. Esim. Kym: *emintämä, isintämä, pojintama.* | Lemi: *emintämä, isintämä, pojintama.* | Säkk Suu Lava Tyt: *emintämä, Lava: isintämä.* Lönnr. *tylintämä 'styfdotter'*.

Emintimä-sanan levinneisyys suomen murteissa: 1. *emintimä*, 2. *emäntimä*, 3. *emintämä*.

Alueeseen yhtyvät välittömästi karjala-aunuksen, lyydin sekä vepsän murteet. Johdannaiset esiintyvät kuitenkin aunuksen, keski- ja etelälyyidin murteissa sekä vepsässä *-intama, -intämä* -loppuja vastaavina, kun taas karjala liittyy suomen murteiden pääedustukseen. Eräissä karjala-aunuksen ja lyydin välimurteissa tapaamme molemmat äännevariantit rinnakkain.

K a r j a l a : Sui: *emindimä, izindimä, pojindima.* | Suoj: *emindimä, izindimä, pojindima, tütrindimä, vellindimä.* | RukJ: *emindimä, izindimä, po'indima.* | Tun: *emindimä, izindimä (pojindima* 'puun rungon suuntaan kulkeva heikko sivu-

haara'). | Paa: *moamindima* 'äitipuoli'. | JysJ: *emindimä*. | VuoN: *emintimä* 'toinen vaimo isälle, jolla on entisen vaimon lapsia', *pojintima* 'miehen entinen vaimo t. poika'. | Kie: *emintimä*. | Tve: *emindima*, *muamoindima*, *pojindima*, *toatoindima* 'isintimä'. Vieläpä aunuksessa SääJ: *emind|in* (<-im<-imä), *izindi|n*, -män (harv.), *pojindi|n*, -man. | Vit: *pojindim*, *izindim*. Genetz: *izindimä*, *emindimä*, *moamindima*, *poindima* (Paa), *pojindima*.

A u n u s : Sal: *emindäm*, -än, *izindäm*, *tuatindam* 'isäpuoli', *pojindam* 'ottopoika, »vieras poigu», *muamindam* 'äitipuoli'. | SääJ: *emind|än*, -äm g. -ämän, *izindäm*, *pojindam*, *sizärindäm*, *vellindäm*. | TulJ: *emindämü* t. *emindän*, *toatindamu* 'isäpuoli', *moamindamu*, *izindäm*, *pojindam*. | Nje-Rii: *emindäm*, *muamindam*, *tuatindam*, *pojindam*, *vellindäm* 'velipuoli'. | Vit: *emindäm*, -än 'äitipuoli' karkeassa puhetavassa sanottuna, muuten *maamindam*; *izindäm* karkeassa puhetavassa, muuten *taatindam*. | VieJ: *toatindam*, *moamindam*, *pojindam*, *vellindäm*. | myös Suojärveltä *emindämä*.

L y y d i : Sununsuu (Munjärvi): *emindim*, *izindim*, *poigindim*, *vellindim*, *tütrindim*. | Bošinkylä (Munjärvi): *emindam*, *izindam*, *poigindam*, *vellindam*, *tütrindam*. | Viidana (Šuoju): *emindam*, *poigindam*, *tütrindam*. | Terun Priäzä (Pyhäjärvi): *muamindam*, *izindäm*, *poigindam*.

V e p s ä : *emindam*, -ad (Ahlqvist: 'styfmoder'), *izindam* ('styffader'), *poigindam* ('styfson'), *tütrindam* (Ahlq. *tütrindam* 'styfdotter'). Maisteri Reino Peltolan mukaan sanat ovat yleisvepsäläisiä.

V a t j a s s a johdannaistyyppi on myös edustettuna. Ahlqvist: *emintimä* 'styfmoder', *izintimä* 'styffar', *pojintima* 'styfson' (Wotisk Grammatik s. 79); Mustonen: *pointima*; Kettunen: *emintimä*, *izintimä*, *pojintima*. Tällaiset muodot ovat kuitenkin ilmeisiä lainoja, jotka ovat tulleet kieleen -nt->-t- -muutoksen jälkeen (vrt. *avato* 'avanto', vatjI *emätännä* 'emäntä', Kettunen VÄH s. 94—95). Lainautumat ovat Inkerin suomälaismurteista, lähinnä inkerikoilta, joilla mm. *emindimä* 'äitipuoli'.

Odotettavien *tyttärintämä* (*tyttärintimä*) -sanana vastineiden sijasta tapaamme paikallisia epäsäännöllisiä muodostumia. Kymen ja Suursaaren murteista on merkitty *tyttärtämä*, jonka -tämä -johdin on lohjennut samojen murteiden *emintämä*, *isintämä* jne. -ilmausten lopusta, Suistamolta on merkitty *tyttärimä*, jonka vain -imä liittyy saman murteen sarjaan *emindimä*, *pojindima*, *izindimä*. Tverissä sen sijaan -dimä on sarjasta lohjennut *tütär*-sanaan (*tütärdimä*). *Tyttärintämä*-muotoa on sen pituuden takia ollut vaikea pitää alkuperäisessä asussaan. Sitä on ollut hankala ääntää eikä se ennen kaikkea ole sopeutunut vallitsevien rinnakkaissanojen 4-tavuisuuteen. Tästä syystä Suojärven karjalassa on syntynyt poikkeuksellinen sisäheittoinen muoto *tütrindimä*. *Sisar*-sanasta, joka rakenteeltaan on *tytär*-nominin kaltainen, on lyydissä muodostettu seuraavanlaisia sisarpuolen nimityksiä: Munjärvi (Bošinkylä):

sizirdam, sizerdam, (Kenjärvi:) *sizirdam*. | Tiudia: *sizardam, sizirdim*. Laajemmalti tavattaviin *tytärilentämä* ja *sisarilentämä* -sanoihin palaan myöhemmin.

Virossa ja liivissä johdinaineksella ei ole vastinetta. Eikä johdannaisytyppi ilmeisesti ole kuulunut aikaisemminkaan suomen länsimurteihin. Vanhimmat länsisuomalaiset kirjalliset lähteet eivät sitä tunne (Schroderus, Florinus, Juslenius; Martin sukulaisuusnimien luettelossa vain *Isä puoli* 'vitricus', *Äitei puoli* 'noverca', *Poica puoli* 'privignus'; Kollanius: »Isä puolen cansa» SKM III, 1 s. 58; Ljungo: »isäpuolen cansa», Maalaki s. 55). Samaan suuntaan viittaavat myös eräät Gananderin sanakirjan levinneisyystiedot. Lähde tuntee sanan *ementimä* 'stjufmor, noverca' ja mainitsee sen karjalaiseksi sekä Kalajoella tunnetuksi; *isintimä* (= *isäpuoli*) 'styffader, vitricus' on samoin paikallistettu Karjalaan ja Kalajoelle, mutta Karjalassa sillä olisi ollut merkitys 'swärfar, socer'. Sen sijaan *pojandin, -dimen* -sanana Ganander määrittelee pohjalaiseksi (? Kalajoelta sekin). Tämän merkityksiksi on esitetty 'stjufson', 'sona son, nepos': *Se on hänen pojandimensa* 'han är hans sona son'. Sanojen esiintyminen Kalajoella jo Gananderin aikoina on kuitenkin selitettävissä itäsuomalaiseksi, ehkä suoranaisesti karjalaiseksi vaikutukseksi. Muistiin pantavia ovat Gananderilla tavattavat poikkeukselliset merkitykset. Suomen murteiden kohdalla on lisäksi huomautettava siitä, että Vermlannin metsäsuomalaisilta *emintimä* -tyyppiä ei ole todettu (sen sijaan kyllä *emäpuol* 'äitipuoli', *isäpuol* 'isäpuoli', *poikapuol*, *tütärpuol*). Tämä voi osoittaa, ettei tyyppi 1500—1600-lukujen vaihteessa kuulunut Keski-Suomen murteihin.

Esitetyt tiedot osoittavat siten *-intima, -intama*-johtimiset puolisukulaisten nimitykset karjalais-vepsäläisen kieliryhmän erikoismuodostumiksi. Näin ollen joutuu oletamaan, että tyyppi olisi syntynyt varsinaisen kantasuomalaisen ajan jälkeen, tosin suhteellisen varhaisessa vaiheessa, silloin, kun karjalaisten ja vepsäläisten kanssakäyminen vielä on ollut kiinteätä. Kantasuomalaisena aikana puolisukulaisuutta onkin todennäköisesti ilmaistu yhdyssanatyyppillä, jonka alkuosana on ollut sukulaistermi ja jälkiosana *puoli* -sanana vastine, kuten nyky-suomen murteissa *poikapuoli, isäpuoli*-tyypillä (vrt. lp. *ædne-b allē* 'äitipuoli', joka on yleislappalainen tyyppi, tšer. *αβα-βελ* 'Stiefmutter', *εργε-βελ* 'Stiefsohn', *υζο-βελ* 'Stiefvater' jne.; vrt. SZINNYEI Magyar Nyelvőr 23 (1894) s. 146—47).

2. Johtimella on kuitenkin vastine eräässä lapin murreryhmässä, merkilistä kylläkin etelälapissa ja Uumajan murteissa. LpE:ssa on seuraavat *-diemie* -loppuiset sukulaisuusnimitykset (esitän muodot Knut Bergslandin kirjoittamissa transskriptioasuissa):

wuohp(ə)diemie 'aviopuolison vanhempi miessukulainen (ei isä): puoli-

son setä, eno; aviopuolison vanhempi veli, serkku; aviopuolison tädin mies; vaimon vanhemman serkun mies' (vrt. *wuohpə* 'appi, puolison isäpuoli');

wiuhdiemie 'aviopuolison vanhempi naissukulainen (ei äiti): aviopuolison sedän t. enon vaimo; aviomiehen vanhemman serkun vaimo' (vrt. *wu ənwə* 'anoppi').

wiørbdiemie 'vaimon vanhemman veljen t. serkun vaimo', 'aviomiehen vanhemman sisaren t. serkun mies'.

vieldiemie 'vaimon sisaren mies'.

Uumajan lapissa johdin liittyy vain veljen ja sisaren nimityksiin: *villji-dəbme* 'aviomiehen sisaren mies', *or'bidəbme* 'langon vaimo'. KNUT BERGLAND on *-idəbme*-loppua verrannut lähinnä vepsän *-indam* -ainekseen (Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap XIII, s. 160—161). Kun *-balle*-loppuinen yhdyssanatyyppi on yhteislappalainen, on asiantila hyvinkin selitettävissä siten, että jossain varhaisessa vaiheessa etelälappalaisten esi-isät ovat olleet kosketuksessa karjalais-vepsäläiseen kielialueeseen. Lainaukseen viittaavat myös lapin sanojen merkitykset: sanat esiintyvät yksinomaan lankouden merkityspiirissä.¹

3. Miten ovat selitettävissä tyyppisanan *emintimä* t. *emintämä* johtopääteainekset? Yksinkertaisesti voidaan *-intämä* katsoa kolmen deminutiivisen perusaineksen *i:n*, *ntä:n* ja *mä:n* sekä *-intimä* neljän yksinkertaisen johtimen *i:n*, *ntä:n*, *i:n* ja *mä:n* yhteensulloutumaksi. Mutta kun kantasana *emä* on merkinnyt 'äitiä', ei pelkkien deminutiivisuffiksien kasautuma ilman muuta selitä merkitystä 'äitipuoli'. Kyseisen puolisukulaisuuden nimityypin suffiksiainekset ovat epäilemättä eri-ikäisiä. Ensinnäkin näyttää mahdolliselta lähteä sellaisista aikaisemmista johdannaisista kuin *emänti*, 'äitipuoli', *isänti* 'isäpuoli', koska viron kielessä vieläkin tapaamme vastaavat *poika* ja *tytär* -sanojen johdannaiset puolisukulaisten nimityksinä: *pojand* g. *pojandi* 'Stiefsohn' (Wiedemannin mukaan Tarton murteen pohjoisvirolaisella kielialueella), *tütrend* g. *tütrendi* t. *tütrind* g. *tütrindi* 'Stieftochter' (Wiedemannin mukaan Tarton murteessa ja etelävirossa). Kask-Saaresten Lisasõnastik ilmoittaa *pojand* 'võõras poeg' ja *tütrend* 'võõras tütar' -sanat myös Alutagusesta. Sukulaisnimistön yleisen resiprookkisyyden perusteella voimme olettaa virossa aikaisemmin esiintyneen myös **emand* g. *emandi* 'äitipuoli', **isand*

¹ Lappalaisten ja itämerensuomalaisten itäisten heimojen kosketukset ovat odotettavasti, jos otamme huomioon nykyisen tutkimuksen käsityksen muinaisesta »Lapinmaasta». Viitataan vain ERKKI ITKOSEN vuoden 1941 Virittäjässä olevaan esitykseen »Lappalaista merkityksistä nimityksistä ja niiden historiallisesta taustasta», jossa I. pitää riittävästi perusteltuna Wiklundin päätelmää, että nykyisestä Lapista erillinen »Lapinmaa» on aikoinaan sijainnut Karjalan, Inkerin ja Vatjanmaan läheisyydessä, ts. Laatokan seu-
duilla (s. 83).

g. *isandi* 'isäpuoli' -nominien, mutta ne syrjäytyivät, koska loppuvokaalien kadon johdosta sanojen nominatiivit tulivat homonymismiuonteisiksi *emand* g. *emanda* 'alempiarvoinen rouva' ja *isand* g. *isanda* 'alempiarvoinen herra' -sanojen nominatiivien kanssa ja koska viimeksimainitut sanat olivat saaneet pateettistumisen tietä nykyiset merkityksensä. *Pojand* ja *tütrend* sen sijaan säilyivät, koska niiden kohdalla ei muodostunut homonymisyyttä eikä homonymien rinnakkaismerkitystä. Muotojen aikaisempaa olemassaoloa saattaa todistaa myös se, että Lönnrotin sanakirjassa mainitaan suomesta *isänti*, *-nin* = *isäntimä* 'styffader, svärfader', *isinti* 'den som är i faders ställe, fosterfader, styffader', jotka kuitenkin on merkitty harvinaisiksi.

AUG. AHLQVIST on »De vestfinska språkens kulturord» -teoksessa katsonut, että suomen *isäntä* ja *emäntä* kuuluvat samaan johdannaisryhmään kuin puheena olevat viron puolisuksulaisuutta osoittavat sanat. *Isäntä* ja *emäntä* olisivat nekin alkuaan merkinneet 'isän, äidin sijaista' (s. 192, KW s. 217). Joka tapauksessa viimeksimainittujen sanojen nykyiset merkitykset itämerensuomalaisissa kielissä ovat kehityksen tulosta. Kun *emäntä* on *emä* 'äiti', *isäntä* vastaavasti *isä* 'isä' -sanan johdannainen, on mielestäni Ahlqvistin tapaan lähdeittävä 'äiti' ja 'isä' -merkityksistä.

Melkein kaikissa itämerensuomalaisissa kielissä *emäntä* ja *isäntä* -sanojen vastineet ovat tai ovat olleet 'perheen naispuolisen pään' ja 'perheen miespuolisen pään' merkityksissä. S u o m i : Lönnr. *e.* 'värdinna, matmoder, husmoder, -fru; (kuv.) hustru, fru' *talon e.* 'husmoder', *metsän e.* 'skogsfru'. | Gan.: 'värdinna, matmoder, hustru', *Emändä hywä talosa, ehkä ilman istukoon.* | Lönnr.: *i.* 'husbonde, husfader, principal; patron, herre, ägare; åbo, innehafvare, ekonom, värd; danneman'. | Gan.: *isändä* 'husbonde, värd, ägare', *isännättömäxi tuli talo* 'gården blefv utan husbonde'. V i r o : Wiedemann: *emand (emänd, imänd)* 'Frau, Kartenkönigin, Dame', *pere-e.* 'Haushälterin, Wirtschaftlerin', *saksiku-e.* 'deutsche Frau von niederer Herkunft', »überhaupt bezeichnet *emänd* jetzt vorzugsweise eine Frau geringeren Standes im Gegensatz zu der vornehmeren *prõua*»; *izand (ezänd)* 'Herr (als Titel einen geringeren Stand bezeichnend als *herra*)', *issand* kirk. kiel. »wenn damit Gott gemeint ist». | Kettunen: *emand* 'matami; emäntä; rouva', *Issand* 'Herra, Jumala', *isand* 'herra (tav. alempiarvoinen); isäntä'. L i i v i : *jemänd* '(gnädige) Frau', *herrin* (auch myth.)', *izänd* 'Herr', *nõõr-i.* 'Jung-herr'. V a t j a : *emätännä* 'emäntä'. K a r j a l a : *izändä* 'isäntä, omistaja (veitsen, naurismaan)', *emändä* 'emäntä'. A u n u s : *izändü* 'isäntä', *emändü* 'emäntä'. V e p s ä : *izänd* 'husbonde' (Ahlq.), 'isand, peremees' (vepsE Kett.). L a p p i : N *æmed* 'materfamilias, domina domus, hospita', *ised, išed* 'paterfamilias, herus'. | K *jiement* 'emäntä | Wirthin' | E *ēemet* 'Hausmutter', *isēt* 'Herr, Hausherr'.

Eräissä kielimuodoissa sanat ovat siis kehittyneet erikoismerkityksiin. Virossa ja liivissä ne ovat saaneet arvon nousun, pateettistuneet ja syrjäytyneet 'rahvaan isännän' ja 'rahvaan emännän' merkityksistä; niiden tilalle virossa ovat astuneet neutraalit *pere-naene* (Wied. 'Wirthin, Hausfrau'), *pere-meess* (Wied. 'Wirth, Hausherr, Hausvater'), liivissä *peri-miez* 'Wirt', *peri-nai* 'Wirtin' (<vir.). Liivissä myös *aim-jemà* 'Hausmutter, Wirtin', oik. »perheen-äiti», *aim miez* (Sal) 'Wirt'. Suomessa *emäntä*-sanalla on 'aviovaimon' merkitys (jo Martin sukulaisuusnimiluettelossa, esim. »Welien Emändä» 'uxor fratris'). Tähän käyttöön on johtanut kunnioitusta osoittavien ilmausten tarve. Vaikka lapin murteiden sanat selitettäisiin lainautumiksi suomesta, on joka tapauksessa pääteltävä, että *emäntä* ja *isäntä* -sanoilla on jo kantasuomalaisena aikana ollut merkitykset 'perheen naispuolinen päähenkilö' ja 'perheen miespuolinen pää'.

Vienan Karjalan murteissa esiintyy käyttöä, joka voi viitata vielä alkuperäisempään merkitykseen. Karjalassa, kuten myös aunuksessa, vepsässä ja lyydissä, *appi*-sanaa viljellään vain miehen apesta, so. vaimon isästä, ja *anoppi*-sanaa miehen anopista, so. vaimon äidistä. Sen sijaan vaimon appi, so. miehen isä, on karjalassa *izänd-ukko* ja vaimon anoppi *emänd-akka*. Esim. JysJ: *izänd-ukko*, »Vaimo kutsuu miehensä isää täten šilmien takua, šilmissä hän kutsuu *tuatoksi*». | RukJ: *izändukko* miehen isä vaimolle: »Ongo, tšikkon, hyvä i. šiuula?», *emändakka* miehen äiti vaimolle: »E. on üleštülen paha». | Tun: *izändukko* 'miehen isä', *emändakka* 'miehen äiti'. | Rep: *izändä-ukko*, *emändä-akka*. Nämä ilmaukset ovat samaa tyyppiä kuin suomen murteiden *appiukko*, *-vaari*, *anoppimuori*, karjalan *anoppiakka* (Kie Vuon), joissa jälkiosana on isoisän tai -äidin puhuttelusana ja joissa jälkiosa on lieventänyt alkuosana olevan vanhan termin tietyistä seikoista johtunutta affektisuutta (ks. NIRVI Synonyymitutkimuksia s. 190—91). On ajateltavissa, että *izändä* ja *emändä* -ilmauksia on Vienassa käytetty 'vaimon apen' ja 'vaimon anopin' nimityksinä. Tähän sopii myös Lönnrotin sanakirjan maininta *isänti* mm. 'svärfader' sekä Gananderin tieto, jonka mukaan *isintimä* karjalassa on merkinnyt 'swärfar, socer'.

Apen ja anopin nimittämistä seurattaessa voi panna merkille sen yleisen käyttäytymissäännöksen, ettei miniä henkilökohtaisesti seurustellessaan appivanhempiansa kanssa eikä usein muutenkaan ole viljellyt varsinaisia sukulaisuutta osoittavia ilmauksia (*appi*, *anoppi*). Vastaavasti säännös on koskenut myös vävyä, mutta miniän kohdalla kiellot ovat olleet jokapäiväisiä, jokahetkisiä, koska hän on joutunut yleisen tavan mukaan elämään miehensä kotona. Usein miniä on puhutellut appivanhempiaan samoin puhuttelusanoihin kuin hänen puolisonsa on nimittänyt isäänsä tai äitiänsä, esim. *isä*- ja *emä*-sanoilla. Tämä on ollut ikivanha tapa. Mutta perhepiirin ulko-

puolella ja perheen miniöidenkin kesken *emä* ja *isä* anopista sekä apesta käytettyinä ovat toisaalta tuntuneet liian intiimeiltä (vrt. edellä JysJ:n mainintaa). Asiantila on voitu korjata muotokeinolla, esim. tietyn sivuvivahduksen antaneella johtimella (periaatteesta ks. Nirvi Synonyymitutkimuksia s. 187—).

4. Samansuuntainen kehitys on ollut mahdollinen myös äiti- ja isäpuolen nimittämisessä. Kun isä äidin kuoltua on tuonut uuden vaimonsa taloon, on kansanomaisena tapana ollut opettaa lapset puhuttelemaan äiti-puolta äidin nimityksin, vaikka sosiaalisessa järjestyksessä ikivanhoista ajoista lähtien isän uusi vaimo kuolleen vaimon lapsille on ollut nimeltään »äiti-puoli». Puhuttelusanan ja varsinaisen perhesosiaalista suhdetta osoittavan nimityksen välillä on kuitenkin ollut affektinen vastakohtaisuus. Mainitsen muutamia esimerkkejä myöhemmiltä ajoilta. Koke (Sv. Lehtonen): »Kyllä lapset yleensä puhuttelivat äiti- t. isäpuoltaan äidiksi t. isäksi, varsinkin jos saivat sellaisen jo pienenä ollessaan ja jos isä- t. äitipuoli eivät olleet lapsipuolilleen pahoja. Mutta jos lapset olivat jo varttuneempia isän t. äidin mennessä uusiin naimisiin, niin kankeata heidän oli silloin kutsua isäpuolta isäksi tai äitipuolta äidiksi. Mutta täytyihän sitä, eivät setä ja täti siihen sopineet, niillä oli omat merkityksensä. Hyvydellä voitti isän t. äidin nimen; muuten sai olla vain isä- t. äitipuoli». Inkerin Venjoella lapsia opeteltiin puhuttelemaan äitipuolta *äiti*-sanalla, vain »syrjässä» käytettiin *emintimä*-nimitystä. Kalliveressä vain kylänväki saattoi sanoa: »Otetii lapsiil emintimä». Kalajoelta, Kuortaneelta ja Pudasjärveltä on tietoja, että vanhemmat lapset, varsinkin jos välit olivat viileät, nimittivät äitipuolta *emännäksi*. Tällaisissa nimittämisolosuhteissa, ja ne ovat epäilemättä ikivanhaa perua, on tietenkin pyritty kompromissiin: toisaalta puhuttelusanaa neutraalimpaan ilmaisuun ja toisaalta arkaa sukulaisuussuhdetta ilmaissutta negatiivisaffektista termiä miedompaan. Yhdenkaltaisuutta osoittaneen *-nta*, *-ntä*-aineksen käsittänyt puhuttelusanan johdannainen on aikoinaan ollut käyttökelpoinen, koska se toisaalta on viitannut sukulaisuussuhteen asianmukaisuuteen, mutta toisaalta on säilyttänyt kohteliaisuus- ja säädyllyssäännösten vaatimuksen.¹

¹ *-nta*, *-ntä*-johdin, joka palautuu aina suomalais-ugrilaiseen kantakieleen, määritellään tavallisesti deminutiiviseksi johtimeksi. Tällainen suffiksi ilmaisee usein myös samankaltaisuutta; vrt. suomen *vihanta*, alk. 'vihan värinen', *saarento* 'halvö', oik. 'saaren tapainen, ei oikea saari', *hiirakko* 'hiirenkarvainen'. Samoin on selitettävissä viron *-k* (*-ku*)-suffiksin tehtävä seuraavissa puolisuksulaisten nimityksissä: *emak* g. *emaku* 'Stiefmutter', *isak* g. *isaku* (*ezäk*) 'Stiefvater', Tarton murteen *ämmäk* g. *ämmäko* (*immak*, *ämäk*) 'Stiefmutter' (ks. SZINNYEI Finnisches-ugrische Sprachwissenschaft, 2. p. s. 83). Maisteri MATTI LHMOLA on kiinnittänyt huomioni vogulin sanaan *jäint* 'mostoha atya' (Ahlq. *jäint* 'Stiefvater'), jonka kantasana on *jeg*, *jeĵ*, *jaĵ*, *ja*, *ja* 'Vater' (Ahlq.). Sen suffiksiaines vastaa suomen *-nta*-johdinta (ks. SZINNYEI Magyar Nyelvör 23 s. 146). Mutta kyseessä on ilmeisesti eri tahoilla tapahtunut rinnakkainen liittyminen sukulaisuusnimityksiin.

Käsitykseni mukaan siis *emäntä* ja *isäntä* ovat alkuaan merkinneet nimenomaan miniälle ja lapsipuolille 'äidin t. isän kaltaista', so. 'anoppia', 'appea', 'äitipuolta', 'isäpuolta'. Miniän piiristä sanat siirtyivät palkollisten ym. perhepiirin vierassukuisten viljelyyn. Tämä yleissosiaalisempi käyttö aiheutti merkityksen painopisteen siirtymisen, sanat tulivat merkitsemään 'perheen päättä'. Uusi vallitseva merkitys teki sanat taas liian virallisiksi, arvokkaiksi varsinaisten perheenjäsenten viljelyyn, läheistä puolisukulaisuutta osoittamaan. Uutta affektisuutta voitiin muuttaa jälleen muotokeinoin. Siitä syystä *emäntä* ja *isäntä* vedettiin *i*-loppuisten deminutiivien sarjaan ja — mikä merkille pantavaa — **emänti*, **isänti* saivat osakseen puolisukulaisten merkitykset ('äitipuoli', 'anoppi', 'isäpuoli', 'appi'). Niiden mukaan muodostuivat sitten resiprookkiset **poiγanti*, **tüttärenti* sekä puolisisarusten keskiset **veljenti* ja **sisarenti*. Tällaiset muodot ovat todella voineet esiintyä jo kantasuomessa: siihen viittaavat juuri viron *pojand*, *tütrend*, suomen *isänti* sekä se seikka, että *emäntä* ja *isäntä* ovat kantasuomalaisia, mutta lisäksi ja ennen kaikkea karjalais-vepsäläinen *emintimä*-tyyppi.

**Emänti*, *isänti*-kantajohdannaisten mukaan odottaisi karjalais-vepsäläisellä alueella *emäntimä*, *emäntämä*-tyyppisiä. Sellaisia tapaammekin suomesta ja karjalasta. Tapaukset: Etelä-karjala (Genetz): *izändimä*, Paa: *izändimä*, Tve: *izändimä*; Lönnr. *isäntimä* 'styffader'. | *emäntimä*: Viit Kirv, Lönnr. 'styfmoder'. Esiintymät ovat varsin hajanaisia ja odotettava vokaali on tavallisesti vain näissä sanoissa, joihin voidaan arvella *emäntä*- ja *isäntä*-sanojen äänteistön vaikuttaneen. Vrt. kuitenkin Gananderin *pojandin*, joka on yksinäinen tapaus. Toisen tavun *a*:n tai *ä*:n vaihtuminen *i*:ksi lienee kuitenkin selitettävissä. Pyrittäessä erottamaan äänteellisesti mahdollisimman jyrkästi perheen päähenkilöistä pääasiassa käytetty *emäntä*- ja *isäntä*-sanat puolisukulaisten nimityksistä (*emänti*, *isänti*) näissä toisenkin tavun *ä* korvattiin deminutiivisella *i*:llä, mihin saattoivat johtaa esim. lastenkielessä helposti assimilaation tietä syntyneet *isinti*, *eminti* (vrt. suom. *isinti*, vir. *tütrind*). Muutos olisi tapahtunut murteittain hyvin varhain.

5. Muinaisessa karjalais-vepsäläisessä kieliyhteisössä jatkuva affektisten tekijäin aiheuttama olotila pakotti turvautumaan vieläkin uuden muotokeinon käyttöön, jonka loppuilmentymiksi ovat jääneet *-ima*, *-imä* ja *-ama*, *-ämä*. Mutta mistä aineksista tällöin on kysymys? Ensiksi voidaan yksinkertaisesti selittää, että *-ma*, *-mä* on sama vanha deminutiivijohdin, joka esiintyy sellaisissa johdannaisissa kuin *poukama*, *reunama*, *kesämä* 'kesakko' jne. Itämerensuomalaisissa kielissä tämä suffiksi ei kuitenkaan ole liittynyt olioiden nimityksiin, semminkään sukulaisuusnimityksiin.¹ Eräät seikat saat-

¹ Voidaan kyllä viitata sellaiseen henkilönnimityyppiin kuin *Joukamo*, *Untamo*, *Väi-*

taisivat viitata siihen, että puheena olevien loppuainesten synty ratkeaisi tietyn sana-aineksen pohjalla. Mutta teen ensin pienen poikkeaman asiasta.

Itäisissä itämerensuomalaisissa kielimuodoissa esiintyy kummin nimityksenä *kuoma* vastineinen, joka on vanhempaa slaavilaista lainasanakerrostumaa (ks. esim. KALIMA Slaavilaisperäinen sanastomme s. 105). Se kytkeytyy kiinteästi kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan alueeseen: vrt. vepsäE *kom*, *koma* 'vader', (Ahlq.) *kōm*, *-ad* 'fadder', lyydi *kuom(e)*, aun. *kuomu*, *-an*, karj. *kuoma*. Suomen murteista sana on 'kummin' merkityksessä pantu muistiin Inkeristä (InkV Soikkolan Väärinoja Tyrö Toksova Vuo-Mii) ja eräistä Kannaksen pitäjistä (Koiv PyhVI Sak Hii Jaak) sekä Ilomantsista merkinnällä »harvinainen». Se on epäilemättä niitä kielellisiä vaikutuksia, jotka ovat kulkeutuneet kreikkalaiskatolisen uskontomuodon levittäjien, kaste-toimitusten suorittajien mukana. *Kuoma*-sanalla lienee alusta alkaen ollut myös eräänlaiset oppositioilmaukset, nimittäin *ristiemä* ja *risti-isä*, jotka esiintyvät suunnilleen samalla alueella kuin ensinmainittu. Vastakohtaisuus ilmenee ikäpolvittaisena kontrastina.

Kuoma on ollut kummien sekä toisaalta kummien ja lapsen vanhempien keskinen nimitys. Siitä on tietoja eri puolilta. Lyydiläismurteiden sanakirjassa mainitaan: »Näin (so. *kuom*-sanalla) nimittävät saman lapsen kummit, kummit ja lapsen vanhemmat toisiaan». KorS: »*Kuoma* on lapsen vanhempien käyttämä nimitys». Paa: »Vanhemmat nimittävät lapsen kummiä *kuomaksi*, samoin tämä vanhempia». VuoN: »*Kuomat* ristivanhemmat lapsen vanhemmille». Tun: »Hyö ollaah lapšella ris't'toatto da ris't'moamo, vain vanhemmilla hyö ollaah *kuomat*». Vuo-Mii: »Ristiäiti ja *-isä* lapsen vanhempiin nähden ja päinvastoin on *kuoma*». Lapset sen sijaan ovat kutsuneet kummejaan *ristiemä*- ja *risti-isä*-ilmauksin. Myös venäjässä esiintyy sama vastakohtaisuus: vrt. ven. *кѹма*, *-м* 'ristiäiti, -isä, kummi, *kuoma* toisilleen ja vanhemmille, vaan ei lapsille', *крѣстная (мать)* 'ristiäiti', *крѣстный (отец)* 'risti-isä'. Tästä, samoin kuin siitä, että *ristiemä*- ja *risti-isä*-ilmauksilla on sama levinneisyys kuin *kuoma*-sanalla, voidaan päätellä, että sanat ovat suunnilleen yhtä vanhoja kuin viimeksimainittu. *Ristiemä* ja *risti-isä* ovat selitettävissä edellä esitettyjen venäjän 'ristiäitiä' ja 'risti-isää' merkitsevien ilmausten mukaan muodostetuiksi käänöslainoiksi.

Tehtävämme kannalta kiinnostaa meitä lähinnä *ristiemä* ja *risti-isä*-ilmausten äänteellinen kehitys. Eri kielimuodoissa tapaamme seuraavanlaisia äänneasuja. Vepsä (Ahlq.): *rist-ema*, *-ad* 'godmor', *rist-iža* 'fadder'. | lyydi: *ri|štemä*, *-stemä* 'ristiäiti, naiskummi', *ri|štiža*, *-stizä* 'risti-isä, mieskummi'. | inkeroismurre (Soikkola): *ristemä* 'sylikummi' (*ristetti* 'risti-isä'). | InkV

nämö, mutta näiden pohjalla lienevät paikallisuutta osoittaneet **untama*-, **väinämä*-johdannaiset, joista *i*-aineksella on saatu paikkaan kuuluneiden henkilöiden nimitykset.

(Ropsu, Väikylä): *ristemä* 'kummitäti', Vu10-Mii: *ristemo* id., Tyrö: *ristemo* 'kummiäiti (lapsi kutsuu)'. Karjala-aunuksen, lyydin sekä Inkerin murteissa, vieläpä vatjassa ilmauksen loppuosa on assimiloitunut edellä esitettyjen *-imä*, *-ämä* -loppujen kaltaiseksi:

ristimä: InkV (Kallivere). | karj.-aun.: KorS, Sui (*rištimä*), Sal (*ristimä*), Suoj (*rištimä*), SääJ (*ristimä*, *ristemä*). | lyydi: Pyhäjärvi: *ristimä*, *ristimä*. | vatja (Alava): *rissimä* 'rist-äiti, sylikummi'.

ristämä: aunus: Tu1J, VieJ (*ristämä* 'ristiäiti'), SääJ ('nuoremman henkilön nimitys äitikummi'). | Soikkola, Väärinoja (*ristämä* 'kummiäiti').

Kehitys on ilmeinen: *ristiemä* > *ristemä* > murt. joko *ristimä* tai *ristämä*.¹

Tämä houkuttelee selittämään myös *emintimä*, *emintämä*-rinnakkaisuuden **eminti-emä*-kompositumin pohjalta. Äänteenselvitysvaikeutta ei liene, sillä karjalais-lyydiläis-vepsäläisellä kielialueella yhdyssanoissa, joiden jälkiosa alkaa vokaalilla, sanan keskellä esiintyy loppuvokaalin katoa säännöllisesti (ks. TUNKELO VKÄH s. 760, TURUNEN LÄ II s. 170, OJANSUU KAÄH s. 133—135). Ilmiö on levinneisyydestä päätellen hyvin vanha. Viimeistä edellisen tavun vokaaliston kohdalla voidaan tosin huomauttaa siitä, ettei *emintimä*-sanana murrevarianttien joukossa tavata *ristemä*-asua vastaavaa *emintemä*-muotoa. Mutta *e* on säilynyt murteittain *ristemä*-sanassa siitä syystä, että sen loppuosa on voitu etymologioida *emä*-sanaan rinnakkaisosan, *rist-isän*, pohjalla, jollaista *emintimällä* ei ole ollut. *Eminti-emä*-kompositumin tarpeellisuus voidaan selittää tunneseikkain aiheuttamaksi: perussanan affektisuutta pystyttiin miedontamaan liittämällä siihen äidin puhuttelusana. Lehtori Vahros on huomauttanut, että venäjässäkin äitipuolta nimitetään periaatteellisesti samantapaisella ilmauksella *мать мачеха*.

Koska äitipuolen nimitys on puolisukulaisuusnimitysten piirissä kaikkein keskeisin, hallitsevin, voidaan hyvinkin ajatella, että sitten kun *emä* täydellisesti oli sulautunut **eminti*-sanaan, muodosteen loppu jonkinlaisen sanasarjapakon vaikutuksesta levisi resiprookkisiin ilmauksiin, joten syntyivät *pojintima*- ja *tyttärintimä*-ilmausten lähtömuodot, sekä myös rinnakkaisilmaukseen *isinti*. Tämäntapaiseen muodostustapaan on jo aikaisemmin viitannut HEIKKI OJANSUU (Virittäjä 1906, s. 50).

Aunukselais-vepsäläinen ja Viipurin läntisen murrepiirin *-intama*, *-intämä* -loppu sopii äänteellisesti hyvin lapin *-idæbme* -johtimen vastineeksi; mutta samaa on sanottava myös olettamastani *-intemä*-muodosteesta, jonka pohjalla suomen, karjala-aunuksen ja vepsän äännevaihtelut voidaan selittää. Täten pääsemme jo varhaisiin aikoihin. Ja lappalais-karjalaisten kosketusten varhaisrajaksi riittänee hyvin vuoden 1000 paikkeet.

¹ Vrt. myös veps. *lähtäm*, *lähtam* 'hieho' ja suom. *lähtemä*-sanoja; vepsässä *e* > *ä*.

6. *Emintimä*-tyypin pääteaineksen loppuosan selvittelyssä on otettava var-teen vielä eräs mahdollisuus. Keskustellessani yliopistonlehtori IGOR VAHROKSEN kanssa kirjoitelmaani kuuluvista seikoista hän esiti slaavilaisista kielistä puolisukelaisuutta osoittavia nimityksiä tai näihin läheisesti liittyviä, joissa suffiksiainekset ovat varsin samankaltaisia kuin karjalan *-ima*, *-imä*: ven. *ótčim* 'isäpuoli', *inóčim* 'poikapuoli', *pobratim* 'valittu veli, sinutteluveli (Wahlbruder)'; bulg. *pobratim* 'Wahlbruder', *posestrima* 'Wahlschwester'; serb. *pobratim* 'Wahlbruder', mikä esiintyy toisinaan ilman etuliitettä; slov. *poséstrima* 'Wahlschwester'; kirkk.-slaav. *děvima* 'puella', *rodimě* 'Verwandter'. Näissä oleva suffiksi on melko harvinainen, mutta ilmeisesti vanha; se palautetaan asuun *-imo* (VONDRÁK Vergleichende slavische Grammatik (2. p.) I s. 554). Lainautumismahdollisuus on siis olemassa, etenkin kun *emintimä*-tyyppi on käsitykseni mukaan alkuperältään itäinen, karjalais-vepsäläinen. Mutta vastahuomautuksiakin voidaan tehdä. Vepsässä, aunuksessa ja suomessa Kymin alueen murteissa viimeistä edellisessä tavussa on *a*- tai *ä*-vokaali eikä *i*, joka slaavilaisella taholla on karakteristinen *m:n* ohella. Lappikin viittaa *a*:han ja *ä*:hän tai *e*:hen. On myös huomautettava siitä, että vieraat suffiksiainekset tavallisesti leviävät sanalainojen mukana, mutta tässä tapauksessa sellaisia ei ole osoitettavissa. Yksityisten sanojen kohdalta on mainittava, että sanaryhmän keskeisimmässä ilmauksessa, äitipuolen nimityksessä, ei slaavilaistaholla ole esiintynyt puheena olevaa johdinainesta. Näin ollen selitysmahdollisuuksia, jotka perustuvat omapohjaisiin aineksiin, ei ole katsottava tarpeettomiksi.

7. Johdinaineksen ekspansiivisuus samaan käsitepiiriin kuuluvien ilmausten keskuudessa ei suinkaan ole harvinaista. Sarjoja voidaan löytää sukulaisnimistönkin alalta. Itämerensuomalaisten kielten itäisessä ryhmässä puolisukelaisuutta ilmaistaan myös muodosteilla, joissa sukulaisuusnimiin on liitetty merkillinen *-lentämä* -loppu. Tapaukset ovat seuraavat:

tytär lentämä 'tytärpuoli': Lemi (ei enää käytännössä). | Koiv Sak Risna HeiV | Kiih (ei enää käytännössä). | PälJ Imp Vuo-Mii Ven | Tyrö: 'naislesken uuteen avioon tuoma tytär'. | InkV (Kallivere). Aunuksessa sanan vastineet ovat seuraavissa asuissa: *tütärlendäm*, *-än*: Sal ('tytärpuoli, otto-tytär') | Vit TulJ SääJ Nje-Rii | *tütärlendä|m t. -mü*: VieJ | *tütärlendämä*: Suoj. Genetz tapasi vielä 1871 karjalastakin sellaisia muotoja kuin *tütärlendämä*, *-lendimä t. -lentim* (*-lendime-*). Lyydi: (Terun Priäžä) *tütärlendäm*, (Lismi) *tütärlendäm*.

sisar lentämä 'sisarpuoli'. Suomen murteista on merkintöjä Säkkijärveltä ja Inkeristä (Skuoritsa, InkV); aunuksessa sana on yleisempi: *sizärlendäm*: SääJ Nje-Rii TulJ | *sizärlendäm|ü*, *-äd*: VieJ (karjalassa RukJ: *sižarpuoli*, Uht: *sišarpuoli*).

velilentämä 'velipuoli' on merkitty vain parista aunuksen murteesta: Suoj: *vellilendämä* 'puoliveli'. | SääJ: *vellilendam*, *-än*.

poikalentämä: Suoj: *poigalendamä* 'poikapuoli'.

emälentämä = emintimä on Lönnrotin sanakirjan mukaan tavattu murteittain.

Ensi katsannolla nämä nimitykset vaikuttava yhdyssanoilta. Korvettulan vatjassa *lentämä* saattaa olla kompositumin alkuosanakin: *lentämäpojo* 'poikapuoli', *lentämälahsi* 'lapsipuoli' (toisaalta *tütärlentämä* 'tytärpuoli'; olen muistiinpannut nämä v. 1944). Ahlqvist (KO s. 187) on yhdistänyt aineksen *läntä*-sanaan, joka yhdysadjektiivieissa osoittaa »vähennemistä siinä ominaisuudessa, jota kantasana ilmoittaa (*pieneläntä* 'något liten', *suureläntä* 'temligen stor'; *tytärkentämä* siten 'en mindre ell. ringare dotter')». Heikki Ojansuu on esittänyt sen sijaan, että *tütärlentämä* on kehittynyt lähinnä sentapaisesta kuin **tüttärentämä* tai *tüttärintämä*: ensin olisi »dissimilaation kautta» saatu **tüttälintimä* t. *tüttälintämä*, joista sitten kansanetymologian tietä olisi tultu *tütärlentämä*- ym. muotoihin (Virittäjä 1903 s. 94). Kun itämerensuomalaisissa kielissä todella tavataan runsaasti horjuntaa *r:n* ja *l:n* välillä, myös johdinaineiksissa (ks. M. AIRILA Virittäjä 1933 s. 468—72), ja kun *-lentämä*-loppuiset sanat maantieteellisesti liittyvät *-intimä*, *-intämä* -alueeseen tavallisesti täydentäen puolisuokulaisten nimitysten sarjaa, on selitys varteen otettava. Toisaalta on mahdollista, että yleistymislähteenä onkin ollut säännönmukainen (**veljentämä*>) **vellentämä* (vrt. karj.-aun. *vellindäm(ä)*, lyyd. *vellindam*; tohtori Turusen tiedonannon mukaan lyydissä myös *vellendam*), josta loppuosa lohkesi asussa *lentämä* ja siirtyi ensin rinnakkaisen *sisar*-sanana loppuun, koska tämän säännönmukaista muotoa oli vaikea ääntää, siitä rakenteeltaan samanlaisen *tütär*-nominin, edelleen tämän rinnakkaissanana *poika* loppuun, vieläpä *velli*-nominatiiviin. Vatjalaisalueella, jossa *tütärlentämä* on selitettävissä lainaksi Inkerin suomalaismurteista, loppuosa on todella tajuttu itsenäiseksi sanaksi, joka on kelvannut yhdyssanan alkuosaksi. Joka tapauksessa on katsottava, että johdin on syntynyt yhdessä sanamuodossa, kuten voidaan esittää *-intämä*, *-intimä*-aineksenkin kehkeytyminen.

R. E. NIRVI

Le suffixe *-intima*, *-intimä*, indiquant la 'demi-parenté'

Parmi les suffixes finnois il y en a un qui, rattaché au radical des mots indiquant la parenté, forme des substantifs indiquant la demi-parenté, à savoir le suffixe *-intima*, *-intimä*: *emintimä* 'Stiefmutter' (*emä* 'mère'), *isintimä* 'Stiefvater' (*isä* 'père'), *pojintimä* 'Stiefsohn' (*poika* 'fils'), etc. Ce type se rencontre dans les parlers de Pest, dans l'olonetz carélien, le lyde et le vepse. Dans le vote, il a été emprunté

aux parlers finnois de l'Ingrie. *-diemie* du lapon du sud et *-idabme* du lapon d'Umeå en sont des équivalents. Ils expriment la parenté par alliance, p.ex. lap. U *villjidabme* 'mari de la sœur de l'époux'. L'auteur estime que le lapon a emprunté ce suffixe au domaine carélien-vepse.

Selon l'auteur, ce suffixe se compose de deux éléments de différent âge. Le plus

ancien, *-nti*, apparaît même tel quel dans les dénominations de demi-parenté, cf. est. *pojand*, gén. *pojandi* 'Stiefsohn'; *tütrend*, gén. *tütrendi* 'Stieftochter'; finn. (Lönnrot) *isänti* 'styffader, svärfader'. L'*i* de la syllabe finale a assimilé, suivant les parlers, la voyelle de la syllabe précédente, cf. est. *tütrind*, finn. *isinti*. Formé, au moyen de l'*i* diminutif, du suffixe diminutif *-nta*, *-ntä* indiquant la similitude (cf. finn. *emäntä* 'maîtresse de maison', *isäntä* 'maître'), *-nti* se serait rattaché d'abord, pour des raisons d'affection, comme l'avait fait *-nta*, *-ntä*, aux apostrophes *emä* et *isä*. *Emänti* et *isänti* auraient à l'origine fait partie du langage des brus (dans le sens 'belle-mère', 'beau-père') et de celui des enfants d'un autre lit. Cet emploi répandu en dehors du cercle familial, les mots en question subirent l'influence d'autres facteurs affectifs, qui les rendirent moins appropriés à leur premier emploi. Alors on eut recours à une nouvelle formation, devenue finalement *-ima*, *-imä* (dial. *-ama*, *-ämä*).

Mais de quoi s'agit-il alors? On a pensé que l'élément *-ma*, *-mä* serait le même suffixe que celui des dérivés *reunama* 'bord' (cf. *reuna* 'bord') *kesämä* 'tache de rousseur' (cf. *kesä* 'été'). Mais ce *-ma*, *-mä* ne se rattache guère aux noms d'êtres. L'auteur avance que *-ima*, *-imä*, etc. est né du mot indépendant *emä* 'mère', dans le composé *emänti-emä*, proprement dit

'belle-mère (Stiefmutter)-mère', dont la seconde partie aurait atténué le manque d'affection exprimé par la première (cf. russe *mat mäčecha* 'Stiefmutter'). La voyelle finale de la première partie a, comme on devait s'y attendre, disparu devant un mot commençant par une voyelle; l'*e* de pénultième de **emintemä* s'est assimilé, suivant les parlers, ou à la voyelle de la syllabe suivante (*emintämä*) ou bien à celle de la syllabe précédente (*emintimä*). Evolution parallèle: *ristiemä* > dial. *ristemä* > dial. *ristämä* ou *ristimä* 'marraine'. De *emintämä*, *emintimä*, notion centrale d'une certaine catégorie, *-ämä* ou *-imä* se serait répandu à *isinti* et aux autres formations correspondantes.

En expliquant l'élément *-imä*, *-ämä*, etc., il faut tenir compte de la possibilité d'un emprunt slave. Cf. russe *ötčim* 'Stiefvater', *pobratim* 'frère adoptif', slov. *posestrima* 'sœur adoptive', etc., dont le suffixe remonte à la forme *-imo*. Selon l'auteur, quelques faits phonétiques et autres s'opposent cependant à cette possibilité.

Pour terminer, l'auteur traite du suffixe *-lentämä*, qui se rencontre dans quelques dénominations de demi-parenté (*tytärilentämä* 'Stieftochter', *tytär* 'fille'; *sisarilentämä* 'demi-sœur', *sisar* 'sœur'). Cet élément se serait détaché de *vellentämä* 'demi-frère' (dial. *velintämä*, *vellindämä*, cf. *veli*, gén. *veljen* 'frère').

R. E. NIRVI